

Dospívání politické fantasy

Brněnský Host zprvu vydával především literaturu pro náročnější čtenáře. Před lety úspěšně rozšířil portfolio o thrillery a detektivky. V posledních letech se pak o totéž pokouší na poli fantastiky – a knihy Roberta J. Bennetta představují zatím nejambicióznějšího autora tohoto druhu.

BORIS HOKR

Jednou z výhrad vůči fantasy je její údajně nepřekonatelá eskapismus; únik do nejrůznějších Někdyzemí, Středozemí a Narní, kam se uchylují ti, kdo nechtějí nikdy vyrůst a nedokážou čelit problémům našeho, tj. reálného světa. Fantastika – a fantasy zvláště – ovšem, slovy americké spisovatelky Ursuly K. Le Guinové, není únikem před realitou, nýbrž průnikem do jejích hlubších vrstev. Epická tolkienovská fantasy tak není o boji se skřety, ale o osvojení si mravního a morálního kompasu, o dospívání a převzetí odpovědnosti. Série *Gormenghast* Brita Mervyna Peaka vypráví o tom, jak prostředí a vyprázdňené rituály deformují osobnost. *Les mytág* rovněž Brita Roberta Holdstocka zkoumá způsob, jímž moderní člověk vytváří mýty a do jaké míry podléhá jejich narativní struktuře. A dokonce i zdánlivě ryze machistický subžánr *meč a magie* (jak je ironicky reflektováno i v povídce *Rudá Sonja* a *Lessingham* v *zemi snů* z an-

tologie postkyberpunku *Singularity*) nabízí v dílech Angličana Michaela Moorcocka pozoruhodně anarchistické vize.

Přesto se zdá, že nejen oproti mainstreamu, ale i například ve srovnání se sci-fi chybí ve fantasy politika. Jisté, je obsažena kdesi v DNA všech velkých příběhů, avšak málokterá díla žánru ji reflektují přímo a činí z ní nosné téma. I kvazi-realistická *Hra o trůny* je jen naplněním hospodské představy o špinavosti politiků, aniž by řešila skutečně politická témata. Revoluci byl až ke sklonku devadesátých let nástup britského spisovatele Chiny Miéville, potažmo hnutí *new weird*. Rozhořčený mladý muž Miéville zapracoval do svých děl levicovou ideologii a neváhal vytvořit zápletky kolem stávek a třídních rozporů.

Američan Robert Jackson Bennett (* 1984) v této linii pokračuje trilogií *Záračná města*, z níž vyšly česky zatím první dva tituly – *Město schodů* a *Město mečů*.

Když bohové zemřou

Ve *Městě schodů* Bennett zbudoval Kontinent – kdysi dominantní geopolitickou velmoc opírající se o šestici bohů. Jenže sláva Kontinentu a jeho metropole Bulikova je už desítky let minulostí. Došlo totiž k povstání porobených Saypuřanů a božstva byla zabita. Změnila se tak nejen rovnováha politické moci, ale i sama realita: božské zásahy do podnebí i krajiny, architektonické zázraky i posvátná stvoření – to vše se smrtí jejich tvůrců zaniclo. A přestože si některé artefakty a rituály uchovávají zbytek moci, žijí obyvatelé Kontinentu v troskách světa, jenž nemá minulost – jakákoliv zmínka o bo-

stvech či jejich připomínka je dle nových zákonů zločinem.

Kontinentálové tak zažívají podobný šok ze změny historického paradigmatu, v němž byli po staletí svými elitami utvřzováni, jakým si prošla i postsovětská Evropa (ne nadarmo mají občané Bulikova ruský znějící jména); kolaps vládnoucí ideologie je nadto prohlouben okupací a revanšistickým přístupem ze strany Saypuřanů. Odříznutí od minulosti a tradic, vymazání dějinných morálních autorit a vzorů vedou k deformacím ve společenském, kulturním i soukromém životě. Rozbuškou ke kořátemu, spíše thrillerově než fantasy ději je pak vražda saypurského historika, který měl jako jeden z mála přístup ke všem dokumentům a artefaktům z dob božstev.

Vyšetřování je pro Bennetta pozadím pro úvahy o přepisování historie – místy autorovy romány připomínají knihu P. K. Dicka *Muš z vysokého zámku*, kde je hlavním tématem falzifikace dějin. Zároveň mladý americký autor zkoumá třecí plochy mezi poraženými a vítězi nebo to, jaké závazky na sebe triumfující strana vzala a ještě bude muset vzít.

Kam kráčí impérium

Trilogie tak reflektuje nejen pro Evropu příznačné problémy vypořádání se s totalitární životní zkušeností a zhoubnou nostalgii po ní, ale přináší do žánru i otázky postkolonialismu a odpovědnosti „bílého muže“, stejně jako reflexi světa po první světové válce, kdy se po zhroucení velkého nepřítele musí vítězná strana oprostít od starých způsobů myšlení a stereotypů. Bennetty postavy nečelí v zásadě primitivní hrozbě povstání, nýbrž dilematu, zda udržet Kontinent v prachu a porážce, nebo přispět k jeho znovupovznesení a učinit z něj nikoliv jen věčnou hrozbu, ale i partnera. Podobné výzvy a jejich (ne)řešení poznamenaly většinu krátkého dvacátého století i posledních několik desetiletí – vedle komplikovaného vztahu bývalého západního a východního bloku po studené válce jmenujme namátkou v menší míře i působení Francie v Alžírsku či USA v Iráku.

Bennett se ovšem nesoustředí pouze na „vysokou“ politiku. Dokáže pracovat i se zkušeností člověka žijícího neustále ve střehu a autocenzuře. To vychází pochopitelně ze zmíněného zákona o zákazu všeho souvisejícího s božstvy – včetně dějin. *Město schodů* se tímto obcházem a ignorováním stavu věci setkává s jakýmsi východoevropským noirem ve stylu skvělého románu Brita Chiny Miéville *Město a město* (česky 2009). V něm lidé programově ignorovali skutečnost, že žijí ve městě, jež se přitom doslova prolíná s městem jiným.

Ovšem Bennett je mnohem víc fantastický a fantasy nevyužívá pouze k extrapolaci vybraných kapitol z politologie a utváření impérií. Motiv zmizení bohů a jejich

R. J. Bennett napsal též knihy Mr. Shivers a American Elsewhere

FOTO JOSH BREWSTER

vlivu dokáže rozpracovat v působivé existenciální drama a metaforické tázání se. V pokračování, ve *Městě mečů*, tak zkoumá, co se stalo s posmrtným životem, který před vzestupem Saypuru božstva garantovala. Jaký vliv má na člověka nejen zhroucení politické moci, nýbrž i nabytí vědomí, že mu byla odebrána možnost nikoliv nutně ráje, ale například shledání s milovanými? A co když někde existují zbytky pekel a nebes?

Oba romány v důsledku odhalují stejnou základní pravdu: zničení či deformace minulosti mají zásadní vliv na budoucnost. Ač jsou tedy obě knihy zasazeny do zcela fiktivního světa a obsahují dobrodružný děj i situační a dialogové taškařič-

ce až pratchetovské, je jejich vyznění všemožné, jen ne eskapické. A díky svému pojetí coby metafory opřené o realitu jsou Bennetty příběhy nakonec mnohem realističtější a působivější i například pro postsovětské publikum, které je jinak (často oprávněně) choulostivé na pokus vyprávět o východoevropských reáliích přeceděných přes filtr západní zkušenosti. I tím se Bennett připojil k autorům kyberpunku či *new weirdu*, kteří dokázali západní fantastice otevřít nové obzory nikoliv výlety do vzdáleného vesmíru, ale do míst naší planety a do společností, které tento žánr předtím přehlížel. Na knihy žánru, jenž takzvaně odmítá dospět, to rozhodně není špatný výsledek...

Robert Jackson Bennett: Město schodů

Přeložil Milan Pohl, Host, Brno 2015, 510 stran, doporučená cena 369 korun.

Robert Jackson Bennett: Město mečů

Přeložil Milan Pohl, Host, Brno 2016, 550 stran, doporučená cena 369 korun.

Zapomenutý Saul se znovu ocitá ve hře

Profesorovi archeologie z levicově liberální univerzity v Tel Avivu **Israeli Finkelsteinovi** vyšel český před deseti lety jeho archeologický bestseller z roku 2001 *Objevování Bible*. Nedávno k němu přibyl překlad práce z roku 2013 *Zapomenuté království*. Archeologie a dějiny severního Izraele.

PETR SLÁMA

V *Objevování Bible* Israel Finkelstein (* 1949) na základě archeologické evidence překreslil dějiny biblického Izraele. Exodus, ústřední biblický příběh o vysvození Izraelců z egyptského otroctví, autor čte jako vzdálený ohlas dočasně zeslábnutí egyptského vlivu v blízkém severovýchodním pohraničí Egypta. Díky tomu se na území Izraele mohly osamostatnit městské státy a další státní celky. Oproti představě tzv. předních Proroků, tedy té části Bible, kte-

rá líčí vzestup a postupný úpadek jeruzalémské dynastie a jež za vrchol izraelských dějin považuje vládu krále Davida a jeho syna Šalomouna, Finkelstein dokládá, že tahounem kulturního i hospodářského života byl severní Izrael za vlády – v Bibli nechvalně proslulého – krále Achaba, syna Omriho (9. stol. př. n. l.). Jižní judské království s hlavním městem Jeruzalémem bylo podle něj jen mladším a chudším příbuzným.

Když však roku 722 př. n. l. severní Izrael smetla expandující Asýrie, uzavřel jeruzalémský dvůr s říší vazalskou smlouvu. Jeruzalém si zajistil půldruhého století okleštěné samostatnosti. Právě tato doba prý byla klíčová pro vznik Bible. Emigranti ze severního Izraele s sebou přinesli tradice, které v Judsku vedly k prosazení představy monoteistického a dějinami vládnoucího Boha, která pak Židům pomohla zvládnout porážku a deportaci do Babylonu.

Objev záhadného útvaru

V *Zapomenutém království* se Finkelstein vrací k onomu staršímu, předčasně zaniklému státnímu útvaru na severu Izraele. Hned zkrájá knihy na čtenáře čeká

překvapení: oním „zapomenutým královstvím“ není míněno pouze království severního Izraele v čele s omriovcem Achabem, jak by čtenář *Objevování Bible* očekával. Na základě zprávy z tažení egyptského faraona Šešonka I., ale i na základě archeologických stop destrukce z poloviny 10. stol. př. n. l. přichází profesor archeologie s hypotézou dalšího státního celku, jenž ovšem nebyl ani Izraelem, ani Judskem, nýbrž oběma celkům předcházel. Centrem tohoto záhadného útvaru prý byla hornatá oblast okolo Gibeonu, severovýchodně od Jeruzaléma, spojovaná tradičně s kmenem Benjamin.

Kdo stál v čele onoho útvaru? Finkelstein, považovaný konzervativními kruhy za minimalistu a bořítele biblického mýtu, překvapivě vrací do hry biblického krále Saula. Kdyby v Izraeli neexistovala hluboce zakořeněná vzpomínka na Saulovo království (trvalo asi od roku 1050 do r. 1010 př. n. l.), ptá se Finkelstein, proč by celá 1. kniha Samuelova sledovala osudy tohoto Benjaminovce, pomazaného za prvního krále nad Izraelem, když pak vlastní jeruzalémská dynastie začne až Davidem z judského Betléma? Vzpomínka na Saulovo království

navíc odpovídá záhadnému cíli Šešonkovy trestné výpravy proti komusi, kdo zde v polovině 10. stol. př. n. l. ohrožoval zájmy Egypta. Ozvuky osudové bitvy jsou ostatně podle Finkelsteina zachyceny v biblickém líčení Saulovy porážky na hoře Gilboa (První Samuelova 31). Jen zde, protože jde o pozdější zpracování, proti Saulovi vystupují namísto Egyptanů Pelištejci – pozdější nepřítel Izraele, jejichž domovskou oblastí však bylo okolí dnešní Gazy na jihozápadě, nikoli Gilboa na severu země.

Roztěkané a z první ruky

V další části knihy Finkelstein sleduje dějiny onoho severního Izraele, jak jej představil v knize *Objevování Bible*. Cenné jsou tyto kapitoly tím, že je autor postavil na desetiletích své archeologické práce v terénu a k jednotlivým lokalitám a k dějinám s nimi spojeným přináší množství čerstvých detailů, fotografií, map a grafů. Celkově však působí druhá část knihy poněkud roztěkaně. Ostatně, Finkelstein se v úvodu knihy netají tím, že kniha je souborem několika původně nezávislých studií, psaných anglicky i hebrejsky.

Fragmentární obraz dějin Izraele, který nad stránkami této Finkelsteinovy publikace vzniká, dost přesně odpovídá stavu odborné debaty: na jedné straně je patrná stále se rozšiřující evidenční základna, obohacená o analýzy radiokarbonové (určování stáří nalezených předmětů pomocí poločasu rozpadu uhlíku C¹⁴), paleontologickou (určování stáří pomocí pylu), dendrochronologickou (určování stáří pomocí dřeva), ale i další druhy analýz. Na straně druhé sílí vědomí, že čím úplnější obraz dějin kdo předkládá, tím poplatnější je svým vlastním „předfaktickým“ hodnotovým rozhodnutím. Díky srozumitelnému překladu Marie Čapkové má český čtenář možnost nahlédnout do kuchyně současné biblické archeologie. Z mnoha hrnců se tam ještě kouří.

Israel Finkelstein: Zapomenuté království. Archeologie a dějiny severního Izraele

Přeložila Marie Čapková, Vyšehrad, Praha 2016, 240 stran, doporučená cena 288 korun.

Autor je bibliista na ETF UK